

ОСНОВНИ КОМПОНЕНТИ ТА ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

УДК 377.1+331.446

Лариса Волошко, кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедри фізичного виховання, спорту та здоров'я людини
Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

ОСНОВНИ КОМПОНЕНТИ ТА ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

У статті висвітлено наукові підходи до визначення сутності поняття “взаємодія”, охарактеризовано основні компоненти професійної взаємодії фахівців з фізичної реабілітації: комунікативний, інтерактивно-діяльнісний, перцептивний. Визначено основні характеристики професійної взаємодії фахівців з фізичної реабілітації у контексті конструювання ефективних сценаріїв соціальної взаємодії в реабілітаційній практиці: гуманітарна спрямованість, експліцитність, ситуативність, технологічність, міждисциплінарність, індивідуалізований стиль взаємодії, комплексність, зворотній зв'язок, ефективність.

Ключові слова: фахівці з фізичної реабілітації, професійна взаємодія, фізична терапія, мультидисциплінарна команда, реабілітаційне втручання.

Лит. 5.

Лариса Волошко, кандидат педагогических наук, доцент,
кафедры физического воспитания, спорта и здоровья человека
Полтавского национального технического университета имени Юрия Кондратюка

ОСНОВНЫЕ КОМПОНЕНТЫ И ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО ФИЗИЧЕСКОЙ РЕАБИЛИТАЦИИ

В статье освещены научные подходы к определению сущности понятия “взаимодействие”, охарактеризованы три компонента профессионального взаимодействия специалистов по физической реабилитации: коммуникативный, интерактивно-деятельностный, перцептивный. Определены основные характеристики профессионального взаимодействия физических терапевтов в контексте моделирования эффективных сценариев социального взаимодействия в реабилитационной практике: гуманитарная направленность, эксплицитность, ситуативность, технологичность, междисциплинарность, индивидуализированный стиль взаимодействия, комплексность, обратная связь, эффективность.

Ключевые слова: специалисты по физической реабилитации, физическая терапия, мультидисциплинарная команда, реабилитационное воздействие.

Larysa Voloshko, Ph. D. (Pedagogy), Associate Professor of the Physical Education,
Sport and Human Health Department, Poltava Yuriy Kondratyuk National Technical University

THE BASIC COMPONENTS AND CHARACTERISTICS OF THE PROFESSIONAL INTERACTION BETWEEN THE SPECIALISTS OF THE PHYSICAL REHABILITATION

The article covers the scientific approaches to the definition of the essence of the concept “interaction”. It is noted that the professional interaction between the specialists of the physical rehabilitation is the socially predetermined, purposeful, dynamic process of productive cooperation between the specialist and patients. Taking into account the complexity and multidimensionality of such interaction, its main components are distinguished and characterized: the communicative (an exchange of information, thoughts, information); the interactive (an exchange of actions, in particular in the process of using the physical exercises, massage); the perceptual (perceptions of each other; emotional empathy, mutual understanding).

The professional interaction between specialists of physical therapy is described as the contact of two or more subjects of activity for the purpose of productive cooperation, which can be of different form (direct and indirect, prolonged and fast) and allows carrying out the planned rehabilitation measures effectively. On author's opinion, the rehabilitation process is a kind of combination of the physical and socio-psychological effects of the physical therapist on the patient, because the physical therapist must necessarily take into account the inner world of the sick person, ones mental condition, and the individual personality traits.

The article defines the main characteristics of the professional interaction between the specialists of physical rehabilitation in the context of constructing the effective scenarios of social interaction in rehabilitation practice: the humanitarian orientation, exploitation (observation and measurement capabilities), situationality, technological ability, interdisciplinarity, the individualized style of interaction, a complexity, a feedback, an efficiency. It is emphasized that the multidisciplinary model of physical rehabilitation of patients ensures the

ОСНОВНІ КОМПОНЕНТИ ТА ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

observance of the principle of complex influence on the patient and provides for close contact with adjacent specialists, constant interpersonal interaction within the interdisciplinary team, which may include: a doctor, a psychologist, a teacher, a social worker, an ergotherapist, a psychotherapist, a speech therapist, the nursing staff, the relatives of the patient.

Keywords: *the specialists of physical rehabilitation, the professional interaction, physical therapy, the multidisciplinary team, rehabilitation intervention.*

Постановка проблеми. Цінність здоров'я та якості життя в свідомості населення, значний попит на реабілітаційні послуги в Україні та світі актуалізують проблему підготовки відповідних фахівців галузі охорони здоров'я – фахівців з фізичної реабілітації (фізичної терапії) та ерготерапії. Реабілітаційні послуги відрізняються від інших товарів і послуг тим, що вони пов'язані з гуманітарним “допомагаючим” типом трудової діяльності, ефективність якої забезпечується особливою професійною взаємодією спеціаліста з фізичної реабілітації та його пацієнтів [2].

Поняття “взаємодія” змістовно включає характер і зміст відносин між людьми та соціальними групами як постійними носіями різних видів діяльності. Взаємодія, незалежно від сфери життєдіяльності, завжди соціальна за своїм характером, оскільки виражає зв'язки між індивідами та групами індивідів, опосередковані певними цілями. Незважаючи на актуальність поняття, професійна взаємодія як психолого-педагогічна категорія є мало дослідженою у контексті професійної діяльності фахівців з фізичної реабілітації.

Актуальність дослідження професійної взаємодії в реабілітаційній діяльності зумовлена не тільки розпочатою реформою в системі охорони здоров'я, пов'язаною з модернізацією нормативно-правової бази діяльності фахівців з фізичної реабілітації, але зміною у відносинах всіх суб'єктів реабілітаційної діяльності. Вивчення змісту та структури професійної взаємодії фахівців з фізичної реабілітації дозволить знайти вирішити проблему конструювання ефективних сценаріїв соціальної взаємодії в реабілітаційній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Взаємодія є одним із базисних філософських, онтологічних понять. Поняття взаємодія в загальному розумінні відображає універсальну, загальну форму руху, вплив об'єктів один на одного. Взаємодія є видом безпосереднього або опосередкованого, зовнішнього та внутрішнього відношення, зв'язку. Взаємодія виступає як інтегруючий чинник, що сприяє утворенню структур [1].

Ретроспективний розгляд проблеми показав, що інтерес до категорії “взаємодія” у педагогічній теорії та практиці виник з кінця 60-років ХХ століття. У цей період процес взаємодії

характеризували поняттями “взаємозв'язок”, “контакт” [1, 5].

Дослідження І. Волкова, Н. Гузик, В. Шаталова у 80 – 90 роках поширили ідеї педагогіки співробітництва як однієї із стратегій взаємодії в системі “вчитель – учень”. У 90-роках поняття “педагогічна взаємодія” з'являється в підручниках з педагогіки (В. Сластенін, Є. Шиянов). Досліджуючи поняття “взаємодія” через категорію “відносини” ряд авторів (О. Лазурський, В. Мясичев, та ін.) підкреслювали емоційну сторону взаємодії.

У психології (Г. Андрєєва, Л. Вигоцький, В. Мясичев та ін.) взаємодія є процесом безпосереднього або опосередкованого впливу суб'єктів один на одного, що породжує їхню взаємну обумовленість і зв'язок.

У зарубіжній соціальній психології процеси взаємодії особистості пояснюють різні теорії [5]:

1) теорія обміну (Дж. Хоуманса, Дж. Тібо, Г. Келлі): люди взаємодіють одне з одним на основі власного досвіду, враховуючи можливі винагороди та витрати у процесі взаємодії;

2) етнометодологія Г. Гарфінкеля: у повсякденному житті взаємодія індивідів відбуваються в межах певних моделей; учасники взаємодії адаптують до цих моделей свою поведінку, однак існування цих моделей не усвідомлюють;

3) символічний інтеракціонізм Дж. Міда, Г. Блумера: соціальну взаємодію (інтеракцію) розглядають як таку, що відбувається не безпосередньо (за схемою стимул-реакція), а опосередковану певними символічними засобами, яким кожен учасник взаємодії надає відповідного значення;

4) психоаналітична теорія З. Фрейда: на міжособистісну взаємодію між людьми значною мірою впливають поняття, які були засвоєні в ранньому дитинстві, та конфлікти, що були пережиті в цей період; значний вплив на поведінку чинить підсвідомий рівень особистості;

5) управління враженнями Е. Гофмана: ситуації соціальної взаємодії нагадують драматичні спектаклі, в яких люди, як актори, прагнуть створювати й підтримувати сприятливі враження;

6) структурний функціоналізм Т. Парсонса: в основі соціальної діяльності лежать міжособистісні взаємодії, які виступають структурними елементами цього процесу, на них будується людська поведінка та діяльність;

7) трансактний аналіз (Е. Берн): кожна людина

ОСНОВНІ КОМПОНЕНТИ ТА ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

в різних ситуаціях займає різні позиції (Я-стани) відносно одна одної, що знаходить своє відображення у взаємодії (транзакціях). Основними позиціями при цьому є три, що умовно були названі Берном: Батько, Дорослий і Дитина.

При взаємодії людей є завжди активність обох сторін, хоча її міра може бути різною. Взаємодія є основним способом активізації саморозвитку та самоактуалізації людини. Додатковим ефектом є міжіндивідуальний вплив, що включає взаєморозуміння, міжособистісне відображення, взаємне оцінювання та самооцінювання.

Серед взаємодій особливе місце належить спілкуванню (специфічній формі суб'єкт-суб'єктної взаємодії) і спільній діяльності (специфічній формі суб'єкт-об'єкт-суб'єктної взаємодії) [2]. Між ними існують певні зв'язки: спілкування є атрибутом спільної діяльності та одночасно самостійною цінністю. Комунікація на основі спільної діяльності припускає, що досягнуте порозуміння реалізується в нових спільних зусиллях (В.В. Краєвський, І.Я. Лернер).

Таким чином, поняття "взаємодія" розглядається у різних науках із різних сторін: як умова і спосіб функціонування системи, що забезпечує взаємозумовленість зв'язків і відносин її елементів; як інтерактивний компонент спілкування, що полягає в обміні діями, плануванні спільної діяльності. Однак, незважаючи на дослідженість проблеми, питання взаємодії в системі професійної діяльності фахівців з фізичної реабілітації з пацієнтами ще не були предметом окремих досліджень.

Метою статі є виокремлення основних характеристик професійної взаємодії фахівців з фізичної реабілітації у контексті конструювання ефективних сценаріїв соціальної взаємодії в реабілітаційній практиці фізичного реабілітолога як представника професій типу "людина-людина".

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Професія фахівця з фізичної реабілітації відноситься до соціономічних професій (типу "людина-людина"), передбачає постійну роботу з людьми та особистісно орієнтоване спілкування в процесі професійної діяльності [3]. *Фізична реабілітація* як процес передбачає застосування з лікувальною та профілактичною метою фізичних вправ і природних факторів у комплексному процесі відновлення здоров'я, фізичного стану та працездатності хворих та інвалідів (В.М. Мухін). Основними засобами *фізичної реабілітації* є лікувальна фізична культура, лікувальний масаж, фізіотерапія, механотерапія, працетерапія [4].

Фізична терапія спрямована на покращення якості життя та функціонування людини в потенційно можливих межах, застосовуючи методи профілактики та реабілітації. Фахівцю з фізичної реабілітації важливо оцінити ефективність пройденого раніше курсу лікування, його впливу на організм в плані відновлення особистісного й соціального статусу хворого.

До критеріїв, що дозволяють віднести професію фахівців з фізичної реабілітації до групи соціономічних, належать:

1) "допомагаючі" цілі діяльності (відновлення втрачених внаслідок травми або захворювання рухових функцій та зміцнення здоров'я, повернення хворого до повноцінного життя);

2) засоби діяльності: вербальні (слово як психотерапевтичний засіб), невербальні впливи (під час застосування фізичних вправ, масажу, преформованих фізичних чинників), опосередковані та безпосередні контакти;

3) відповідні умови праці (техніко-економічні, режимно-гігієнічні, соціально-психологічні та ін.);

4) функції (реабілітаційна, клінічна, позаклінічна, адміністративна та ін.), здійснювані працівником. Фізичний реабілітолог організовує реабілітаційну допомогу пацієнтам на засадах Міжнародної класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності і здоров'я та Міжнародної класифікації хвороб.

Професійна взаємодія фахівців з фізичної реабілітації є соціально зумовленим, цілеспрямованим, динамічним процесом продуктивної співпраці фахівця та пацієнта [2]. Розуміючи складність і багатоаспектність такої взаємодії буде логічно структурувати й виділити її основні компоненти: 1) комунікативний (обмін інформацією, думками, відомостями); 2) інтерактивно-діяльнісний (обмін діями, зокрема у процесі застосування фізичних вправ, масажу); 3) перцептивний (сприйняття один одного, емоційне співпереживання, встановлення взаєморозуміння).

Комунікативний компонент. Предметом професійної діяльності фізичного реабілітолога є інша людина, і спілкування в цьому випадку виступає основним інструментом соціально-професійної взаємодії фахівця та пацієнта. Не існує справжньої фізичної реабілітації без звернення до особистості пацієнта через спілкування. Отже, спілкування є засобом та інструментом професійної діяльності фахівців з фізичної реабілітації, а розвинуті комунікативні якості є умовою ефективного виконання професійних функцій. Ми переконані, що комунікаційна взаємодія фахівців з фізичної

ОСНОВНІ КОМПОНЕНТИ ТА ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

реабілітації та пацієнтів повинна регулюватися відповідним деонтологічним кодексом.

Інтерактивно-діяльний компонент. Фахівець з фізичної реабілітації, провівши обстеження пацієнта, визначає, які саме рухові розлади потребують корекції чи відновлення, обирає засоби, методи фізичної реабілітації, проводить індивідуальні чи групові заняття. Робота фізичного реабілітолога вимагає особливого такту та конфіденційності, враховуючи, що виконання процедур масажу та курсів лікувальної гімнастики відбувається в інтимно-довірчій обстановці. Успіх реабілітаційних заходів може бути тривалим лише тоді, коли встановлена гармонія взаємодії фахівця та його пацієнта. Професія фахівця з фізичної реабілітації вимагає інтимно-проникливого контакту, душевної близькості фахівця з пацієнтом, та вимагає довірливих стосунків з ним, коли наслідком взаємодії є не реалізація формальної послуги, а емоційно-пізнавальний зв'язок.

Перцептивний компонент професійної взаємодії передбачає здатність співчувати, глибоке бажання допомогти, уміння в кожному пацієнті розпізнати індивідуальність. Взаєморозуміння з фахівцем фізичної реабілітації потрібно будь-якому хворому для гарантії того, що разом вони успішно здолають наслідки хвороби. Важливо, щоб взаєморозуміння формувалося вільно і природно, коли стиль спілкування хворого відповідає аналогічним характеристикам фізичного терапевта.

Не секрет, що кваліфікація фахівця з фізичної реабілітації нерідко оцінюється пацієнтами з деонтологічних аспектів: нетактовне відношення до пацієнта, формальне спілкування з ним негативно відображаються на процесі професійної суб'єкт-суб'єктної взаємодії та результатах реабілітації [3].

Професійна взаємодія фахівців з фізичної реабілітації розгортається у різних площинах: безпосередньо з пацієнтом, який потребує реабілітаційного втручання; та одночасно з колегами (лікарем, психологом, педагогом, соціальним працівником, ерготерапевтом, психотерапевтом, логопедом, сестринським персоналом, родичами хворого), що формують своєрідну міждисциплінарну команду. Таку професійну взаємодію ми характеризуємо як ієрархічно організовану систему інтеграції зусиль взаємодіючих суб'єктів, що забезпечує цільову спрямованість спільних дій на досягнення позитивних результатів фізичної та соціальної реабілітації.

Отже, професійна взаємодія фахівців з фізичної

реабілітації – це контакт двох або більше суб'єктів активності з метою продуктивної співпраці, що може носити різну форму за спрямовуючої ролі суб'єкта (безпосередню й опосередковану, пролонговану й швидку) та дозволяє ефективно здійснити заплановані реабілітаційні заходи. На наш погляд, реабілітаційний процес є своєрідним симбіозом соматичного та соціально-психологічного впливів фізичного терапевта на пацієнта, тому що фахівець має обов'язково брати до уваги внутрішній світ хворої людини, її психічний стан, індивідуальні особистісні риси.

Основними характеристиками професійної взаємодії у процесі діяльності фахівців з фізичної реабілітації, на нашу думку, є:

1) наявність зовнішньої мети гуманітарної спрямованості (реалізація індивідуальних програм фізичної терапії з метою покращення функціональних можливостей, здоров'я осіб різного віку та статі, підвищення якості їхнього життя);

2) експліційність – доступність до спостереження та реєстрації (ведення профільної документації: карток обстеження, реабілітаційних планів, програм реабілітації та ін.);

3) ситуативність – регламентація конкретними умовами взаємодії тривалості, інтенсивності реабілітаційного втручання, норм і правил поведінки з пацієнтами;

4) технологічність – технологічний цикл професійної взаємодії включає такі етапи: спонукальний (отримання соціального замовлення на реабілітацію пацієнта), організаційний (планування реабілітаційного втручання), змістовний (реалізація стратегії та тактики реабілітаційного втручання), рефлексивно-оцінний етап (оцінка результату професійної взаємодії);

5) рефлексивна багатозначність та міждисциплінарність – мультидисциплінарна модель реабілітації хворих забезпечує дотримання принципу комплексного впливу на пацієнта та передбачає тісний контакт із суміжними спеціалістами, постійну міжособистісну взаємодію у складі міждисциплінарної команди;

6) індивідуалізований стиль взаємодії із пацієнтом на основі моделі інформованої згоди – означає спільне, обґрунтоване прийняття рішень щодо вибору методів і засобів реабілітації, балансу відповідальності між пацієнтом і фізичним терапевтом за рівень здоров'я;

7) комплексність застосованих методів і засобів фізичної реабілітації – визначається з урахуванням механізму їх впливу на організм пацієнта з урахуванням специфіки нозології;

ОСНОВНІ КОМПОНЕНТИ ТА ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

7) важливість зворотного зв'язку – вербальні та невербальні, емоційно-забарвлені форми зворотного зв'язку між фізичним терапевтом і пацієнтом дозволяють відпрацювати стратегію зближення та своєчасно коригувати програми реабілітаційного втручання;

8) ефективність: медична (результати реабілітаційного впливу на стан здоров'я конкретного пацієнта: позитивний результат або його відсутність); соціальна (соціальна задоволеність пацієнтів результатами реабілітації), економічна (прямі та непрямі затрати на реабілітацію).

Висновки. Професійна взаємодія фахівців з фізичної реабілітації може бути структурована за трьома компонентами: комунікативним, інтерактивно-діяльним, перцептивним. Професійну взаємодію фахівців з фізичної реабілітації характеризують: гуманітарна спрямованість, експліційність, ситуативність, технологічність, рефлексивна багатозначність та міждисциплінарність, індивідуалізований стиль взаємодії, комплексність застосованих методів і засобів, важливість зворотного зв'язку, ефективність.

Перспективи подальших розвідок ми пов'язуємо з теоретичним обґрунтуванням та розробкою моделі професійної взаємодії фахівців з фізичної реабілітації, що забезпечить ефективні сценарії соціальної взаємодії в реабілітаційній практиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Велитченко Л. К. Педагогічна взаємодія: теоретичні основи психологічного аналізу: монографія / Л. К. Велитченко. – Одеса: ПНЦ АПН України, 2005. – 355 с.

2. Волошко Л. Б. Особливості суб'єкт-суб'єктної взаємодії в професійній діяльності фахівців з фізичної та соціальної реабілітації / Л. Б. Волошко // Молодь і ринок. – 2017. – №3 (146). – С.41–45.

3. Волошко Л. Б. Особистісно-професійний

імідж майбутніх фахівців соціономічної сфери як наукова категорія професійної педагогіки / Л. Б. Волошко // Молодь і ринок. – 2016. – №1 (132). – С. 103–108.

4. Мухін В. М. Фізична реабілітація: підручник / В.М. Мухін. – К.: Олімп. л-ра, 2010. – 488 с.

5. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: підручник: у 2 кн. Книга 1. Соціальна психологія особистості і спілкування. – К.: Либідь, 2004. – 576 с.

REFERENCES

1. Velytchenko, L. K. (2005). *Pedahohichna vzaiemodiia: teoretichni osnovy psykhohohichnoho analizu: monohrafiia* [Pedagogical interaction: theoretical foundations of psychological analysis: monograph]. Odesa: PNT APN Ukrainy, 355 p. [in Ukrainian].

2. Voloshko, L. B. (2017). *Osoblyvosti subiekt-subiektnoi vzaiemodii v profesiinii diialnosti fakhivtsiv z fizychnoi ta sotsialnoi reabilitatsii* [The features of subject-to-subject interaction in the professional work of experts in physical and social rehabilitation]. Drogobych: Youth and market. Monthly scientific-pedagogical journal, vol. 3 (146), pp. 41–45. [in Ukrainian].

3. Voloshko, L. B. (2016). *Osobystisno-profesiinyi imidzh maibutnikh fakhivtsiv sotsionomichnoi sfery yak naukova katehoriia profesiinoi pedahohiky* [Personal and professional image of future specialists of sociology professions as a category of professional pedagogy]. Drogobych: Youth and market. Monthly scientific-pedagogical journal, vol. 1 (132), pp. 103–108. [in Ukrainian].

4. Mukhin, V. M. (2010). *Fizychna reabilitatsiia: pidruchnyk* [Physical rehabilitation: textbook]. Kyiv: Olimp. l-ra, 488 p. [in Ukrainian].

5. Orban-Lembryk, L. E. (2004). *Sotsialna psykhohohiia: pidruchnyk: u 2 kn. Knyha 1. Sotsialna psykhohohiia osobystosti i spilkuvannia* [Social psychology: textbook. Book 1. The social psychology of personality and communication]. Kyiv: Lybid, 576 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.08.2017

“Головним скарбом життя є не землі, що ти їх завоював, не багатства, що їх маєш у скринях... Головним скарбом життя є здоров'я, і, щоб його зберегти, потрібно багато що знати”.

Авіценна
перський вчений-енциклопедист, філософ

